

MIȘCAREA DEMOCRATICĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN ORAȘUL IAȘI ÎN PRAJMA CREĂRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

I. AGRIGOROAIEI

În contextul perioadei de puternice frământări social-economice și politice care a urmat primului război mondial, crearea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a reprezentat un moment de maximă importanță, cu consecințe hotărâtoare asupra dezvoltării ulterioare a țării pe drumul democrației și socialismului. Împlinirea 50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român reprezintă un prilej deosebit de cunoaștere a factorilor interni și externi, obiectivi și subiectivi care au contribuit, fiecare într-o măsură bine determinată, la realizarea acestui important act istoric. În același timp, cercetarea unor aspecte de istorie locală evidențiază o dată mai mult, complexitatea problemelor referitoare la România postbelică.

În ceea ce privește situația orașului Iași și a Moldovei istoriografia contemporană a insistat asupra aspectului economic și, în mod deosebit, asupra condițiilor de trai și a luptei maselor muncitoare sub conducerea elementelor revoluționare în perioada ce a urmat primului război mondial. Și în acest sens cercetătorii ieșeni au obținut rezultate importante¹. Dacă aspectul social-economic a fost, în general, bine reliefat, viața politică locală a fost neglijată, sau tratată tangențial.

Uneori s-a pierdut din vedere faptul că istoria luptei clasei muncitoare, a mișcării socialiste, a partidului comunist trebuie prezentată, și pe plan local, în contextul situației social-economice cît și a vieții politice, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe revoluționare, democratice și progresiste.

În cele ce urmează, vom încerca să ne oprim, pe scurt, numai asupra unor aspecte ale situației orașului Iași între cele două războaie mondiale și în special precedat crearea Partidului Comunist Român, aspecte pe care le-am considerat semnificative în sensul particularizării situației politice generale și subli-

¹ Lipsa spațiului ne împiedică să reproducem lista lucrărilor care au analizat aspecte ale situației orașului Iași între cele două războaie mondiale și în special ale mișcării revoluționare. Ne mărginim să amintim autori ca: A. Loghin, Em. Bold, J. Benditer, Gh. Ungureanu, I. Hagiu, A. Karețchi, S. Davicu, L. Eșanu, D. Boțescu, M. Morărașu, C. Botez, V. Adăscăliței, I. Saizu, D. Șandru, C. Clîșcă și alții care au semnat studii valoroase în acest sens.

nierii rolului înaintat al mișcării socialiste locale în confruntarea cu forțele politice reacționare. Considerăm că, departe de a rezolva definitiv această problemă, am supus discuției numai câteva din fațetele atât de diverse ale vieții politicii locale din perioada 1918 — 1921.

Orașul Iași a constituit, și înainte de primul război mondial, centrul unor dispute politice însemnate. Viața politică din orașul Iași a cunoscut o puternică activizare a condițiile în care el a devenit, timp de aproximativ doi ani (1916 — 1918), capitală, în urma ocupării unei mari părți din teritoriul țării (inclusiv Bucureștiul) de către germani. Autoritățile centrale, cea mai mare parte a cercurilor conducătoare, armata s-au retras în Moldova.

În condițiile războiului, orașul Iași a constituit locul unor puternice și entuziaste manifestări care exprăuau hotărârea neclintită a poporului român de a rezista în fața dușmanului și de a desăvârși unitatea statului național. În iunie 1917 au avut loc la Iași impresionante adunări ale voluntarilor ardeleni și a altor voluntari români. La 30 octombrie 1918, populația Iașului adunată la statuia lui Al. I. Cuza a manifestat puternic pentru desăvârșirea unității de stat; la 8 noiembrie, același an, a fost comemorat, printr-o serbare cu caracter național, Mihai Viteazul². Unirea Transilvaniei cu patria mamă a prilejuit la Iași, ca și în întreaga țară, momente impresionante. La 1° decembrie (27 noiembrie) 1918 a avut loc pe străzile orașului o mare manifestație. În Piața Unirii s-a jucat „Hora Unirii”. La Teatrul Național s-a desfășurat un festival la care au luat cuvântul reprezentanți ai provinciilor românești³. Ziarele ieșene salutau cu deosebită bucurie marele act național. După ce jucase un rol atât de important în unirea din 1859, orașul Iași, devenit pentru o scurtă perioadă capitală a țării, a participat activ și la unirea din 1918, primind pe drept cuvânt, denumirea de „leagăn al celor două Uniri”.

Fără a analiza aici viața politică din orașul Iași din perioada 1916 — 1918 (aspect ce ar putea constitui obiectul unui studiu separat), amintim că, în condițiile grele ale înfringerilor de pe front, sub presiunea maselor populare, cercurile conducătoare au fost nevoite să reia în discuție problema reformelor anunțate încă înainte de război. După ce în primăvara anului 1917 regele a promis soldaților atât pământ cât și o mai largă participare la treburile statului, la 20 iulie 1920 s-a procedat la modificarea constituției pentru a face posibilă împroprietărirea țărănimii; și introducerea votului universal. Decretul-lege nr. 3402 dat la Iași, în 14 noiembrie 1918⁴, completat apoi cu alte măsuri legislative, introducea votul universal care, cu toate limitele lui, reprezintă, fără îndoială, un progres față de votul censitar.

În general, problema reformelor a preocupat toate partidele politice, modificarea constituției în parlamentul de la Iași a dat naștere la vii discuții și chiar la unele regrupări în cadrul forțelor politice⁵. Astfel, este cunoscută încercarea unor oameni politici de a constitui la Iași la începutul anului 1917, *Partidul muncii* care cerea în parlament reforme mai largi decât cele propuse de guvern. Referindu-se la condițiile formării acestui partid, N. Iorga arată că unii tineri din Partidul liberal „ca G. Diamandi, dr. Lupu, cu câțiva alți aderenți ajunge îndată ce revoluția (din februarie — LA.) va izbucni în Rusia „să se gindească la

² A. Loghin, *Iașul în istoria constituirii statului național unitar român*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, istorie, tomul XV, 1969, fasc. I, p. 53.

³ *Ibidem*, p. 54.

⁴ *Decretul — lege electorală și instrucțiunile privitoare la aplicarea ei*, București, Imprimeria statului, 1918.

⁵ *Relații agrare și mișcări țărănești în România 1908—1921*. Editura politică București, 1967, p. 207.

organizație, semisocialistă, a așa-zisului Partid al muncii⁶. Bazele acestui partid au fost puse în interiorul parlamentului de un grup de deputați⁷. În rândul de cei amintiți, în Partidul muncii au mai intrat Gr. Trancu-Iași, Grigore Iorga⁸ și a. Iorga îl consideră și pe C. Stere printre „muncști”⁹. În primăvara anului 1918 Partidul muncii se dezorganizează¹⁰. Așa cum s-a observat¹¹, în acest partid au intrat intelectuali cu vederi democratice (N. Lupu, Gr. Iunian, C. Stere), precum și politicieni demagogi ca Gr. Trancu-Iași. Prezența unor intelectuali, personalități deosebite cu vederi democratice în rândurile partidelor burgheze de la sfârșitul războiului este un fenomen explicabil. Importanțele survenite în societatea românească în timpul și la sfârșitul războiului, atmosfera din anii avântului revoluționar, au sădit în inimile oamenilor care au cunoscut greul războiului convingerea, ulterior infirmată, că țara va cunoaște o reformare radicală. Intelectuali progresiști, oameni de diferite convingeri politice și filozofice — printre care și numeroși oameni de cultură din orașul Iași — militau pentru realizarea importantelor reforme cerute de masele populare¹². Urmărind acest scop, străini de manevre politice, ei au intrat în partidele burgheze existente sau au girat cu prestigiul lor înființarea unor partide noi. Așa cum foarte bine s-a subliniat, evoluția ulterioară a acestor partide, „nu poate pune sub semnul îndoielii buna-credință a acestor oameni, atunci sincer animați de grijă pentru destinul poporului cărui a se devotasera”¹³.

Elocventă în acest sens este gruparea politică intitulată *Partidul țărănesc* condus în frunte de Paul Bujor, C. I. Parhon, Ion Borcea ș.a., care a activat la Iași la sfârșitul anului 1918 și în anul 1919. Noua grupare politică a intelectualilor ieșeni urmărea realizarea unei reforme agrare radicale, era sincer interesată în îmbunătățirea situației maselor populare și în special a țărănimii. De altfel, profesorul universitar Paul Bujor desfășurase și în anii războiului o activitate în direcția reformelor democratice¹⁴. Unele ziare locale au primit cu simpatie crearea acestui partid. „Un grup de profesori universitari din Iași au promotor al tuturor marilor mișcări de progres, seria ziarul „Opinia”, au format un demult un partid „muncitoresc-țărănist” — de nuanță socialistă — condus de valori necontestate ca actualul președinte al Senatului (Paul Bujor — I.A.), deosebi pentru noi dascălii, de însuși ministrul instrucției publice, d. Bor-

Pără a fi un partid socialist propriu-zis, această grupare era — dacă ne gândim în special la Paul Bujor și C. I. Parhon — puternic influențată de ideea general-democratică ale mișcării socialiste și privea cu multă simpatie și înțelegere mișcarea muncitorească. Ea urmărea să atragă, în afară de țărănime, și mai mulți profesori și învățători de la orașe și sate. În alegerile din județul Iași, de la începutul lunii noiembrie 1919, Partidul țărănesc și muncitor a prezentat listă proprie. A reușit să obțină un loc în Cameră (din șapte deputați

⁶ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București 1939, p. 380 și *Memorii*, vol. I, București, ș.a. p. 9.

⁷ Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, ș.a. p. 859. Se arată că Gr. Trancu — Iași „în 1917, cu alți 9 deputați a pus în Iași bazele Partidului muncii”.

⁸ *Ibidem*, p. 452.

⁹ N. Iorga, *Memorii*, vol. I, București, ș.a. p. 230—231.

¹⁰ *Ibidem*, p. 353.

¹¹ *Relații agrare și mișcări țărănești*, p. 207.

¹² Z. Ornea, *Țărănismul. Studiu sociologic*, Editura politică, București, 1969, p. 34.

¹³ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴ *Ibidem*, p. 36 și *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860—1960*, vol. II, București, 1960, p. 168.

¹⁵ „Opinia”, 22 februarie 1920.

cît alea cea circumscriptia electorală a județului Iași), în persoana prof. univ. Paul Bujor¹⁹.

Deși Paul Bujor avca, în general, idei mai avansate decît ale Partidului țărănesc înființat la București, la sfîrșitul anului 1918, el considera că acest partid va milita hotărît pentru îmbunătățirea imediată a situației maselor²⁰. Gruparea politică de la Iași a fuzionat cu Partidul țărănesc și împreună cu alți intelectuali și oameni politici va constitui, și după fuziunea cu Partidul național din 1920, aripa de sînga a acestui partid ce se va încadra în mișcarea general-democratică și apoi antifascistă. Chiar și adversarii politici au recunoscut că „la Iași, elementul zis democrat din partidul național-țărănist pare a prepondera asupra tuturor celorlalte nuanțe care alcătuiesc această organizație politică”²¹. Mai târziu, unii dintre ei, nemulțumiți de pertractările programatice, demagogia și interesele politicianiste ale unor conducători, vor părăsi acest partid²².

În anii imediați următori primului război mondial, în timp ce partidele burgheze treceau printr-un proces de restructurare a forțelor lor, organizațiile muncitorești și, în special partidul socialist, au cunoscut o puternică activizare, care a luat forme din ce în ce mai viguroase²³. Această apreciere este valabilă și pentru secțiunea din Iași a Partidului socialist. Socialiștii ieșeni, în cea mai mare parte elemente revoluționare, au organizat și condus, în anii de avînt revoluționar, numeroase acțiuni revendicative, demonstrații și manifestații ale muncitorimii ieșene, la care au participat și alte categorii sociale din oraș²⁴.

Pe plan local, secțiunea Partidului socialist a constituit forța politică cea mai înaintată; ea și-a creat un deosebit prestigiu atît printre muncitori cît și în cadrul păturilor mijlocii și intelectualitate²⁵. Sediuul organizației locale a Partidului socialist și a Comisiei locale a sindicatelor a funcționat un timp în clădirea de pe strada Colonel Langa nr. 7 (azi Max Vexler). Tot aici a funcționat în 1920 Școala socialistă „Max Vexler”. O dată cu creșterea mișcării revoluționare, sala din strada Colonel Langa devenise neîncăpătoare; s-a închiriat atunci casa din strada Ghica Vodă nr. 32, unde s-a mutat sediul Partidului socialist și a Comisiei locale a sindicatelor. Aici au avut loc numeroase adunări socialiste, de aici au plecat numeroase manifestații și demonstrații pe străzile Iașului²⁶. În această perioadă au apărut la Iași importante organe de presă socialiste: „Social-democrația” (1918) și apoi, în 1919—1920, „Moldova socialistă” și „Iașul socialist”. Un rol deosebit în acțiunea de organizare a muncitorimii ieșene, pentru satisfacerea revendicărilor ei economice și politice l-au avut frații Gheorghe și Zaharia Tănase, Leon Ghelerter, Petre Constantinescu-Iași, Octav Băncilă ș.a.

Este de remarcat activitatea socialiștilor ieșeni și a unor intelectuali cu vederi largi democratice pentru ridicarea nivelului cultural-științific, pentru clarificarea

¹⁹ „Monitorul oficial”, partea a III-a, nr. 6 din 3 decembrie 1919, p. 52.

²⁰ V. Liveanu, *Situația politică internă a României în momentul creării Partidului Comunist Român. Sistemul partidelor politice*, în „Studii”, nr. 3, 1966, p. 453.

²¹ Ioan Dafin, *Iașii cultural și social*, vol. II, București, 1929, p. 219.

²² În 1930 îl găsim pe prof. univ. I. Borcea ca șef al organizației locale a Partidului țărănesc — dr. N. Lupu (Arhivele statului Iași, Fond Inspectoratul de poliție, dosar 9/1930, f. 61).

²³ Ion Popescu-Puțuri, *Crearea P.C.R. — rezultat al dezvoltării mișcării revoluționare și democratice din România*, în „Anale de istorie”, nr. 2—3, 1966, p. 71.

²⁴ În articolul de față nu ne vom opri asupra mișcărilor revendicative ale muncitorimii ieșene deoarece ele au fost analizate pe larg de mai mulți cercetători (vezi nota 1). În ceea ce privește acțiunile altor categorii sociale vezi L. Eșanu și D. Morărașu, *Acțiunile unor pături mijlocii din Moldova în anii 1918—1921*, în „Danubius”. Istorie, IV, Galați, 1970.

²⁵ L. Eșanu și D. Morărașu, *op. cit.*, p. 262.

²⁶ A. Kurețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *Iași — mărturii ale luptei revoluționare*, Iași, 1969 p. 11—12.

democratică, a masei de oameni ai muncii. Au funcționat *Cercul de studii*²⁴ și *Școala socialistă* care aveau un auditoriu constant, format din muncitori, studenți, funcționari, mici meseriași etc.²⁵. Programul școlii, anunțat de „Iașul socialist” din 29 februarie 1920, prevedea trei ședințe pe săptămână cu teme din diferite domenii: istorie, biologie, economie politică, istoria socialismului, literatură ș.a. În cadrul *Școlii socialiste* au ținut cursuri și conferințe dr. C. I. Parhon, dr. Ghelerter, prof. P. Constantinescu — Iași, L. Gheller, ș.a.

Școala socialistă din Iași a avut o contribuție importantă la răspândirea ideilor socialiste după primul război mondial. O acțiune similară a întreprins și „Iașul socialist”. S-a remarcat, la sfârșitul anului 1919 și începutul anului 1920, ciclul de articole al prof. P. Constantinescu-Iași privind *Dictatura burgheză* și *Lupta de clasă*, explicate pe baza principiilor marxiste²⁶. Impotriva autorului, atunci profesor la Liceul Internat, elemente naționaliste au declanșat o campanie acuzându-l „de marea crimă de a fi socialist”²⁷.

Secția locală a Partidului socialist, elementele revoluționare au organizat, în afară de numeroase mișcări greviste care au culminat cu participarea la greva generală din octombrie 1920, manifestații și demonstrații pe străzile orașului pentru drepturi economice și politice²⁸. Organizația socialistă ieșeană a desfășurat o intensă propagandă în cadrul campaniei electorale premergătoare alegerilor parlamentare din Iași de la 25—27 mai 1920²⁹ care au prilejuit o dispută foarte aprinsă. Amintim că în urma indicațiilor primite de la conducerea partidului, lista socialiste ieșeni a fost retrasă și n-a mai participat la alegerile din 2—4 noiembrie 1919). A fost deschis un birou electoral în Str. Col. Langa nr. 7, s-a constituit un comitet electoral, s-au organizat numeroase adunări și manifestații³⁰. Astfel, în cadrul campaniei electorale, socialiștii din localitate au organizat de 1 mai 1920 o mare demonstrație care a pornit din strada Ghica Vodă. Coloana demonstrațiilor în frunte cu Gh. Tănase, Leon Ghelerter, Octav Băncilă ș.a. s-a îndreptat spre Piața Unirii și apoi spre Bucium unde a avut loc o serbare cîmpenească³¹.

Se observă și la Iași în cadrul alegerilor din mai 1920, pe de o parte, consecințele votului universal în sensul pătrunderii în viața politică a unor categorii largi populare³², și, pe de altă parte, o puternică fărâmițare a grupărilor burgheze. Partidul socialist se prezenta cu o organizație locală puternică, cu o mare influență în viața politică a orașului. La alegerile din mai 1920 pentru județul Iași s-au înscris zece liste³³. Pe lista socialiștilor ieșeni figurau nume deosebite de revoluționari, exponenți fideli ai intereselor maselor populare, printre care: Gheorghe Tănase, dr. Leon Ghelerter, Petre Constantinescu, Octav Băncilă ș.a.³⁴. Candidații socialiști au stabilit un contact strâns cu masa de alegători. În adunările electorale ei arătau că Partidul socialist este reprezentantul sincer al poporului, cereau amnistie generală, demobilizarea completă, o politică de prietenie cu toate țările vecine, îmbunătățirea situației maselor populare, refacerea și dezvoltarea orașului Iași. Autoritățile au luat măsuri în vederea împiedicării propagandei electorale socialiste.

²⁴ „Iașul socialist”, 8 și 15 februarie 1920.

²⁵ *Ibidem*, 22 februarie 1920. Vezi pe larg K. Miriam, *Un edificiu al mișcării muncitorești: casa din strada Max Vexler*, în „Cercetări istorice”, Iași, 1970, p. 309 și următoarele.

²⁶ Vezi numerele din februarie 1920 ale „Iașului socialist”.

²⁷ „Opinia”, 22 februarie 1920.

²⁸ Vezi „Iașul socialist” din 15 februarie și 7 martie 1920.

²⁹ „Monitorul oficial”, partea a III-a nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19.

³⁰ „Opinia”, 11 aprilie 1920.

³¹ *Ibidem*, 4 mai 1920.

³² Aron Petric, *Cu privire la trăsăturile regimului social-politic din România în anii de după 1918*, în „Forum”, Științe sociale, Cercetări privind istoria României, anul I, 1970, vol. VI, București, p. 47.

³³ „Monitorul oficial”, partea a III-a, nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19.

³⁴ *Ibidem*.

În acest sens, erau folosiți jandarmii, erau arestați cei care împrăștiu manifeste electorale socialiste la sate etc. Pictorul Octav Băncilă, într-o declarație făcută la poliție, în 13 mai 1920, protesta împotriva acestor abuzuri arătând că „toate acestea dovedesc socialiștilor că nu mai există lege cînd e vorba ca ei să fie loviți sau asasinați”³⁵.

La 21 aprilie 1920, secțiunea Iași a Partidului socialist adresa președintelui biroului central al circumscripției electorale un memoriu semnat de candidații dr. L. Ghelerter și Gh. Tănase și de delegatul alegătorilor socialiști, Z. Tănase. Erău demascate ilegalitățile și abuzurile săvîrșite în procedura electorală ca: omitearea unui număr mare de alegători din listele de alegători (în special dintre cetățenii care au primit dreptul de vot în urma reformei electorale), neeliberarea la timp a cărților de alegători. „S-au emis — se arată în document — și putem face dovada oricînd, cîte patru sau cinci certificate pe aceleași nume, pe cînd unora din alegători nu li s-a eliberat nici un certificat”³⁶. Se înțelege că cei „favorizați” erău în special partizanii guvernului, ai administrației care organiza alegerile, în timp ce simpatizanii socialiștilor erău persecutați.

În aceste condiții, lista guvernului (Partidul poporului împreună cu Partidul conservator-democrat) a obținut 5 mandate, socialiștii au obținut un mandat (Gh. Tănase) și liberalii tot un mandat (Gh. Gh. Mîrzescu)³⁷. Celelalte forțe politice n-au obținut nici un loc în Cameră. Fără a exagera cu nimic, considerăm că socialiștii ieșeni au reputat un important succes în alegerile din mai 1920. În afara listei guvernului, a cărei succes era „garantat” prin mijloace „administrative”, lista socialiștilor a întrecut toate celelalte liste în ce privește numărul voturilor obținute. Gh. Tănase a obținut 3306 voturi, în timp ce liberalul Gh. Gh. Mîrzescu 3184 voturi³⁸. Dacă avem în vedere și măsurile luate de autorități, abuzurile săvîrșite în alegeri, succesul socialiștilor ne apare și mai pregnant. În operația de validare a deputaților, nefiind nici o contestație a fost proclamat ales, alături de ceilalți deputați ieșeni, și Gh. Tănase. Or, este știut că adesea erău introduse, de către guvern, contestații împotriva socialiștilor, și apoi a comuniștilor, care se încheiau cu invalidarea alegerilor. Gh. Tănase se bucura de mare popularitate și invalidarea lui ar fi stîrnit nemulțumirea generală a muncitorimii.

De asemenea, au fost declarați deputați supleanți toți ceilalți reprezentanți înscrși pe listă socialistă de la Iași³⁹. Muncitorimea ieșeană și ceilalți simpatizanți ai mișcării socialiste din orașul Iași și-au adus contribuția la succesul general al Partidului socialist care a obținut în alegerile parlamentare din 1920, 20 de mandate în Cameră și 3 mandate în Senat⁴⁰.

Rezultatul alegerilor din județul Iași mai are și o altă semnificație. El reprezintă în ansamblu, și asupra acestui fapt vom reveni, o înfrîngere a organizațiilor naționaliste, de dreapta, care n-au reușit să trîmită nici un reprezentant din județul Iași.

În perioada premergătoare grevei generale, muncitorimea ieșeană a organizat numeroase manifestații prin care cerea îmbunătățirea condițiilor de trai și protesta împotriva „legii Trancu-Iași” care îngrădea foarte mult dreptul la grevă⁴¹. De la tribuna Camerei, deputatul socialist Gh. Tănase demasca prăpastia dintre promisiunile demagogice făcute în campaniile electorale de către partidele burgheze și măsurile antimuncitorești luate de cercurile guvernante. Referindu-se la liberali el arăta: „Cînd muncitorii însă, pe baza acestor făgăduieli și programe

³⁵ „Opinia”, 16 mai 1920.

³⁶ Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 203/1920, f. 16.

³⁷ *Ibidem*, f. 112.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ „Monitorul oficial”, partea a. III-a, nr. 4 din 26 iunie 1920, p. 19—20. Aceștia erău: dr. Leon Ghelerter, Petre Constantinescu, Octav Băncilă, Gheorghe Grigorovici, Adam Naghel-Tîntă, Burlacu Vasile.

⁴⁰ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 75.

⁴¹ Vezi „Opinia” din 14 și 15 august 1920.

...au cerut 8 ore de lucru, când același lucru l-au cerut și muncitorii și
...din fabrica „Letea”, care este o fabrică eminentemente liberală, atunci
...impuscat muncitorii, iar conducătorii greviști au fost depuși la închisoare.
...lucrătorii au cerut să se recunoască dreptul sindicatelor lor, să se recunoască
...muncii, să se recunoască 8 ore de muncă, să se recunoască minimum
...salarium, atunci d. Brătianu a adus vînătorii de munte și a înecat în sînge miș-
...muncitorească pornită de la București”⁴².

În urma grevei generale un nou val de represiune s-a abătut asupra mișcării
...In decembrie 1920 a început procesul intentat socialistilor ieșeni în
...grevei generale. Printre acuzați se aflau Gh. Tănase, deputat, secretar al
...locale a sindicatelor și al secțiunii Partidului socialist din Iași și Zaha-
...Tănase, secretarul sindicatului de la R.M.S.⁴³. În perioada 1918—1921,
...Tănase a fost închis în mai multe rînduri⁴⁴. Lui i s-a intentat un proces și
...urmare a publicării articolului *Armata, coroana și forma de guvernămînt* în
...socialistă”⁴⁵. Referindu-se la acest proces, ziarul „Opinia” scria: „Îne-
...înaintea justiției a fost completă! Judecata de ieri a învederat că avem
...măsurî cînd e vorba de aplicat justiția la două clase diferite. Critica la
...factorului suprem, în forme chiar mai violente, n-a atras după
...rîgurile curții marțiale cînd era vorba de cineva „din pătura diriguitoare”.
...a fost însă un muncitor...”⁴⁶. Se arăta că de fapt, procesul trebuie considerat
...dreptat nu numai împotriva lui Gh. Tănase ci împotriva muncitorimii în general⁴⁶.

Dr. Leon Ghelester, fruntaș al mișcării socialiste din România⁴⁷, a desfășurat
...această perioadă o activitate intensă la Iași ținînd numeroase conferințe, publi-
...articole în presa socialistă, fiind în fruntea manifestațiilor. În anii de avînt
...evoluționar a fost urmărit în permanență de organele de represiune. În 1920 a
...politici pentru organizarea „Crucii roșii socialiste”, în vederea ajutorării deținuților
...supuși unui tratament neomenos în închisorile militare, carcerile și beciu-
...poliției⁴⁸.

În perioada următoare primului război mondial, mișcarea socialistă și demo-
...s-a ridicat cu hotărîre împotriva organizațiilor de extremă dreaptă, națio-
...naliste. S-a produs ruptura din cadrul Partidului naționalist-democrat, dintre
...Iorga și A. C. Cuza. Această ruptură a provocat frămîntări și pentru membrii
...partidului din Iași. Cei mai mulți dintre ei l-au părăsit pe A. C. Cuza, declarîndu-se
...adepti ai lui N. Iorga⁴⁹. A. C. Cuza înființează în 1919 o organizație ultrareacționară,
...extremistă de dreapta, *Partidul naționalist-democrat-creștin*. Gruparea lui A. C. Cuza
...patrona și organizația „Garda conștiinței naționale” înființată tot în 1919⁵⁰. În pri-
...măvara anului 1920 a luat ființă și la Iași o secție a ligii „Frăția de cruce”⁵¹. Liga
...„Frăției de cruce” constituită la Cluj, la 29 iunie 1919, era o organizație naționa-
...listă ce trebuia să acționeze în special în rîndurile tineretului⁵². La scurt timp după
...înființare, „Frăția de cruce” de la Iași s-a unit cu „Garda conștiinței naționale”⁵³.
...Liga apărării național creștin — arată Lucrețiu Pătrășcanu — a luat naștere îndată
...după război, schimbîndu-și de cîteva ori titulatura. De la început a fost condusă de

⁴² „Dezbaterile parlamentare. Adunarea deputaților” ședința din 5 august 1920, în „Monitorul oficial”, partea a III-a, nr. 39, 1920, p. 823.

⁴³ „Opinia”, 10 decembrie 1920.

⁴⁴ Vezi „Iașul socialist”, 15 februarie 1920.

⁴⁵ A. Karețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁶ „Opinia”, 29 noiembrie 1920.

⁴⁷ Ion Felea, Dr. L. Ghelester, în *Anale de istorie*, nr. 4, 1970, p. 122.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ „Opinia” din 20, 28 august 1920.

⁵⁰ V. Liveanu, *op. cit.*, p. 458.

⁵¹ Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 186/1920, f. 47.

⁵² *Ibidem*, Fond Prefectura județului Iași, dosar 6/1920, f. 116.

⁵³ „Opinia”, 19 aprilie 1920.

A. C. Cuza, platforma ei politică fiind în permanență aceeași: antisemitismul⁵⁴. Acoliiții lui A. C. Cuza se dedau la o serie de acțiuni huliganice, antidemocratice atât în Universitate cât și în afara ei. Cuziștii au atras unele elemente descompuse, de la marginea societății. Într-un raport al Siguranței Iași din 27 mai 1926 găsim o succintă dar elocventă caracterizare a unui astfel de individ: „Este un element foarte rău, predominant de viciul beției, zurbagiu și predispus și la crime, datorită căror însușiri membrii L.A.N.C. se servesc de el la manifestări, spargerea geamurilor și alte agresiuni de la care până în prezent nu a lipsit”⁵⁵. În afară de scandalurile provocate în Universitate, elementele cuziste devastau tipografiile unor ziare, devastau magazine, maltratau populația, organizau manifestații naționaliste pe străzile orașului. În organizația lui A. C. Cuza și-a început activitatea Corneliu Zelca Codreanu și alți viitori membri ai Gărzii de fier. El s-a făcut repede cunoscut prin acțiunile sale huliganice. Deși în urma unor astfel de acte, la 2 iunie 1921, Senatul Universității a hotărât exmatricularea lui Codreanu, conducerea facultății a respins această hotărâre⁵⁶.

Urmărind scopuri antimuncitorești „Garda conștiinței naționale”, cu sprijinul unor autorități locale a creat așa-zisul Partid socialist-național și sindicatele „naționale”⁵⁷. Forțele democratice și socialiste din orașul Iași au demascut, încă de la începutul activității lor, caracterul ultrareacționar, extremist al organizațiilor naționaliste. În alegerile din mai 1920, atât naționaliștii lui Cuza, cât și așa-zisul Partid socialist-național, au fost înfrinți la Iași⁵⁸.

Partidul socialist și syndicatele revoluționare din localitate au stabilit caracterul diversionist al mișcării „socialist-naționale”. „Iașul socialist”, arăta că această pseudomișcare urmărește „distrugerea sindicatelor noastre” și că, în general cuziștii sînt dominați de un puternic sentiment de ură față de socialiști. Șefii „Gărzii conștiinței naționale” care împreună cu autoritățile militare au creat asemenea sindicate „și iau aere că apără patria, împotriva unui pericol bolșevic imaginat de numeroși agenți secreți, care fac parte din caraghioasa lor organizație”. Și mai departe: „Singurul scop este slăbirea partidului socialist... Rezultatul este nul pînă acuma și va rămîne nul”⁵⁹. Aceste sindicate „naționale” au fost demascate și de dr. C. I. Parhon care s-a dovedit, încă o dată, un cunoscător al mișcării noastre muncitorești. „Sindicatele „naționale” sînt un fel de sorogat pentru revendicările muncitorești... Scopul creațiunii lor e să dezbină pe muncitori”. Arătînd că raporturile acestor sindicate „cu poliția și cu anumiți politicieni sînt bine dovedite”, omul de știință demasca politica lor de dezbinare a muncitorilor de diferite naționalități pe care o consideră „o acțiune pur și simplu criminală”⁶⁰. De altfel, dr. C. I. Parhon, exprimînd poziția celei mai mari părți a intelectualității ieșene, ataca permanent șovinismul și organizațiile ce-l susțineau. Scoțînd la iveală substratul diversionist al acțiunii șoviste „menită să devieze atențiunea de la interesele mari ale populației”, el demasca organizațiile extremiste: „O astfel de acțiune șovinistă e aceea întreprinsă de „Garda conștiinței naționale” și de organul său de publicitate „Conștiința”... Pentru mine această acțiune n-are nimic comun cu conștiința națională sau măcar cu conștiința în general. Cum însă „Frăția de cruce” s-a contopit cu mai sus pomenita asociațiune (să mi să permită eufemismul), în mod logic, trebuie să conchidem că mentalitatea ultimei nu diferă de aceea a pri-

⁵⁴ Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, p. 45.

⁵⁵ Arhivele statului Iași, Fond Inspectoratul de poliție, dosar 9/1930, f. 39.

⁵⁶ M. C. Stănescu, *A. C. Cuza a țintit și Codreanu a tras*, în „Magazin istoric”, nr. 11, 1970, p. 77.

⁵⁷ Arhivele statului Iași, Fond Primăria Iași, dosar 186/1919, f. 25 și 53.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 203/1920 f. 112.

⁵⁹ „Iașul socialist”, 29 februarie 1920.

⁶⁰ „Opinia” 24 martie 1920.

Și M. Sevastos a demască activitatea lui A. C. Cuza, exprimându-și deplină în virtutea democrației. El arată că în condițiile în care se desfășurase fuziunea între „Frăția de cruce” și „Garda conștiinței naționale” când A. C. Cuza se orienta „cît mai spre dreapta”, „studenții fac declarații de nesolidaritate cu acțiunile șovine” și frontul democratic devine tot mai larg. M. Sevastos caracterul ultrareacționar al activității desfășurate de cuziști: „La drum mare al istoriei pe care vin alaiurile democrației cu steaguri roșii și cu muzici mari, se așine dl. Cuza, cu d-nii Zelea și Șumulanu... Zadarnic se zăgăzuiesc omii negri ai trecutului în fața Democrației. Democrația va trece peste ei...”⁶²

Tot mai mulți studenți deveneau conștienți de pericolul grav pe care-l prezentau acțiunile elementelor extremiste. La 1 iulie 1920, presa locală publica un comunicat, semnat de peste 150 de studenți ai Universității din Iași, care condamna cu hotărîre mișcările naționaliste: „Ne ridicăm în contra tuturor încercărilor de tulburare a vieții noastre studentesti și facem apel la toți, colegi și colege, să aderă la manifestarea liberă a conștiinței tinere și oneste pentru a da dovada, în fața opiniei publice, că merităm tot respectul și concursul nostru în mîrea noastră depunere în fața așezării de Universitate”⁶³. Și în perioada următoare, forțele democratice în frunte cu comunistii se vor ridica cu hotărîre împotriva organizațiilor extremiste de tipărit care duceau o politică de trădare a intereselor naționale.

Avîntul revoluționar din perioada 1918—1921 a fost factorul principal care a dus la crearea partidului comunist. La sfîrșitul anului 1920 și începutul anului 1921, crearea partidului revoluționar, marxist, devenise un fapt iminent. În februarie 1921 au fost aleși, la sediul secțiunii socialiste ieșene din strada Ghica Vodă, delegații la conferința regională Moldova a Partidului socialist în vederea pregătirii congresului de creare a P.C.R.⁶⁴. În luna martie 1921, la Iași, într-o casă de pe strada Sărării a avut loc Conferința pe țară a grupurilor comuniste. S-a subliniat că grupurile comuniste trebuie să activeze în interiorul partidului, pentru transformarea lui în partid comunist, să contribuie la pregătirea apropiatului congres⁶⁵.

Crearea P.C.R. în mai 1921 a constituit un moment de mare însemnătate în istoria patriei noastre. Dezvoltînd bogatele tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România — la care orașul Iași și-a adus din plin contribuția — partidul comunist era, în noile condiții istorice, exponentul fidel al intereselor întregului popor.

Organizația regională P.C.R. Moldova și comunistii din orașul Iași au deslușit, în condiții grele, o intensă activitate în vederea unirii forțelor muncitorești și democratice pe drumul progresului social și național⁶⁶. Sub conducerea organizațiilor de partid oam_nii muncii din orașul Iași au obținut, în anii revoluției științifice realizări remarcabile. La împlinirea a 50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român, orașul Iași se înfățișează în fața întregii țări ca un oraș modern, în plină dezvoltare.

⁶¹ *Ibidem*, 12 aprilie 1920.

⁶² *Ibidem*, 5 aprilie 1920.

⁶³ *Ibidem*, 1 iulie 1920.

⁶⁴ A. Karețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *op. cit.*, p. 12.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 14.

⁶⁶ A. Loghin, I. Agrigoroaiei, Em. Bold, *Iașul contemporan*, Iași, 1969, *passim*.

Și M. Sevastos a demască activitatea lui A. C. Cuza, exprimându-și deplină în virtutea democrației. El arată că în condițiile în care se desfășurase fuziunea între „Frăția de cruce” și „Garda conștiinței naționale” când A. C. Cuza se orienta „cît mai spre dreapta”, „studenții fac declarații de nesolidaritate cu acțiunile șovine” și frontul democratic devine tot mai larg. M. Sevastos evidențiază caracterul ultrareacționar al activității desfășurate de cuziști: „La drumul mare al istoriei pe care vin alaiurile democrației cu steaguri roșii și cu muzici mari, se așine dl. Cuza, cu d-nii Zelea și Șumuleanu... Zadarnic se zăgăzuiesc omii negri ai trecutului în fața Democrației. Democrația va trece peste ei...”⁶²

Tot mai mulți studenți deveneau conștienți de pericolul grav pe care-l prezentau acțiunile elementelor extremiste. La 1 iulie 1920, presa locală publica un comunicat, semnat de peste 150 de studenți ai Universității din Iași, care condamna cu hotărîre mișcările naționaliste: „Ne ridicăm în contra tuturor încercărilor de tulburare a vieții noastre studentesti și facem apel la toți, colegi și colegi, să adere la mișcarea liberă a conștiinței tinere și oneste pentru a da dovada, în fața opiniei publice, că merităm tot respectul și concursul nostru în mînea noastră depusă în a sfîrșit de Universitate”⁶³. Și în perioada următoare, forțele democratice în frunte cu comunistii se vor ridica cu hotărîre împotriva organizațiilor extremiste de tipărit care duceau o politică de trădare a intereselor naționale.

Avîntul revoluționar din perioada 1918—1921 a fost factorul principal care a dus la crearea partidului comunist. La sfîrșitul anului 1920 și începutul anului 1921, creșterea partidului revoluționar marxist, devenise un fapt iminent. În februarie 1921 au fost aleși, la sediul secțiunii socialiste ieșene din strada Ghica Vodă, delegații la conferința regională Moldova a Partidului socialist în vederea pregătirii congresului de creare a P.C.R.⁶⁴. În luna martie 1921, la Iași, într-o casă de pe strada Sărării a avut loc Conferința pe țară a grupurilor comuniste. S-a subliniat că grupurile comuniste trebuie să activeze în interiorul partidului, pentru transformarea lui în partid comunist, să contribuie la pregătirea apropiatului congres⁶⁵.

Crearea P.C.R. în mai 1921 a constituit un moment de mare însemnătate în istoria patriei noastre. Dezvoltînd bogatele tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România — la care orașul Iași și-a adus din plin contribuția — partidul comunist era, în noile condiții istorice, exponentul fidel al intereselor întregii popor.

Organizația regională P.C.R. Moldova și comunistii din orașul Iași au deslușit, în condiții grele, o intensă activitate în vederea unirii forțelor muncitorești și democratice pe drumul progresului social și național⁶⁶. Sub conducerea organizațiilor de partid oamenii muncii din orașul Iași au obținut, în anii revoluției științifice realizări remarcabile. La împlinirea a 50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român, orașul Iași se înfățișează în fața întregii țări ca un oraș modern, în plină dezvoltare.

⁶² *Ibidem*, 12 aprilie 1920.

⁶³ *Ibidem*, 5 aprilie 1920.

⁶⁴ *Ibidem*, 1 iulie 1920.

⁶⁵ A. Karețchi, L. Eșanu, G. Tudoran, *op. cit.*, p. 12.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁶⁷ A. Loghin, I. Agrigroaiei, Em. Bold, *Iașul contemporan*, Iași, 1969, *passim*.

LE MOUVEMENT DÉMOCRATIQUE ET SOCIALISTE DE LA VILLE DE JASSY À LA VEILLE DE LA CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

Résumé

Basé sur quelques ouvrages récents et sur des matériaux d'archives, l'auteur analyse quelques aspects du mouvement démocratique et socialiste de la ville de Jassy de la période 1918—1921.

On met en évidence les conditions où ont paru, à Jassy, certaines organisations politiques, démocratiques, les programmes des celles-ci.

L'article accorde une importance plus large à l'activité de la section locale du Parti Socialiste dans le contexte des agitations politiques de la fin de la première guerre mondiale.

Le mouvement socialiste de la ville de Jassy de la période 1918—1921, partie intégrante du mouvement socialiste du pays entier, a agi dans le sens de la satisfaction des intérêts économiques et politiques du prolétariat, des masses populaires.